

nebo aby byl vyškrtnut, pozměněn, opraven, doplněn, nebo upraven tak, jak úřad stanoví. Nevyhoví-li obec příkazu dozorčího úřadu, ač upomenuta, může též zjednatí nápravu vlastními orgány na útraty obce. Výkonem dozoru může úřad pověřiti důvěryhodné osoby, které tento úkol plní jako čestnou funkci.

Aby bylo zajištěno důsledné provádění zákona, byli zmocněni úředníci pověřeni funkcí státního knihovnického instruktora, aby se při inspekci obecní knihovny v místě sídla okresního úřadu přesvědčili, zda rejstřík o pamětních knihách je veden a zda je revise pravidelně prováděna.

Aby se zajistilo odborné vedení kronik, mají okresní osvětové sbory případně s okresními samosprávnými orgány pořádati ve svém sídle jednodenní kursy pro obecní kronikáře nejméně o pěti hodinách, při čemž obce nesou věcný náklad kursu, osobní náklad pak osvětové sbory z prostředků poskytovaných Mšano.

Statistika osvětové péče v r. 1935.

I. Obecní knihovny:

Celkový počet	čsl.	rus.	něm.	maď.	pol.	rum.	žid.
17089	12273	434	3570	732	75	4	1

II. Osvětová činnost:

Počet okr. osv. sborů	čsl.	rus.	něm.	maď.	pol.
575	403	14	147	6	5

V obvodu O. O. S. bylo škol	čsl.	rus.	něm.	maď.	pol.
10664	8122	337	2052	—	53

Pamětních knih obecních	čsl.	rus.	něm.	maď.	pol.
11433	9347	—	2003	38	45

Literatura.

„Lidová výchova“ (Vladimír Hataš), Příručka školské a osvětové správy, Praha, Státní nakladatelství, 1934; JUDr. Václav Paleček: „Právní základy výchovy a veřejného knihovnictví“ (ve sborníku Lidová výchova a demokracie, Praha, Státní nakladatelství, 1928).

Jan Hejman.

Šlechtictví.

I. **Povšechné poznámky.** Téměř u všech národů a ve všech zemích, vyjímajíc jediné Norsko a Turecko, vyskytla se zvláštní vrstva obyvatelstva, která byla považována povšechně za lepší než ostatní lid (šlechta =

aristokracie) a následkem toho různým způsobem byla privilegována jako zvláštní stav. Instituce zvláštního a to dědičného či rodového šlechtického stavu zakládá se na středověké instituci feudální (lenní právo; viz toto heslo, sv. II., str. 487). Privilegia šlechty byla, zejména v Německé říši, velmi značná a různorodá, na př. osvobození od příslušnosti k nižším soudům, osvobození od daní a vojenských povinností, přednostní právo na určité úřady (funkce), nadace, praebendy atd. Vedle toho šlechta, která obyčejně se dělila na šlechtu vyšší a nižší, měla nárok na jisté titulatury (praedikáty) jako „Jasnost“, „Osvícenost“, „Urozenost“ a pod. Udělovati š. bylo právem zeměpánovým, někdy rezervátním.

Je jasno, že o š. jakožto o právní instituci může býti řeč jen tehdy, když příslušenství k šlechtě má v zápětí určité právní kvalifikace, kterých se nešlechticům nedostává. Vedle toho má však š. i povšechně politický význam jako instituce, jejíž existence a uznávání přičí se zásadám demokratickým, které, jak známo, spočívají na ideji zásadní rovnosti všech občanů. Šlechtic však, má-li jím skutečně býti, musí býti uznáván za lepšího, než jest obyčejný občan-nešlechtic a proto právě nazývá se „aristokratem“. Politický odpor proti š. bývá z toho důvodu živěn i v dobách, kdy významné kdysi právní výsady jeho dávno již pominuly a šlechta následkem toho přestala býti zvláštním stavem. Výsledkem tohoto odporu bývá pak u příležitosti revolučních přeměn monarchistických státních forem v republikánské okázalé a slavnostní odstraňování š. (viz níže). Tak na území nynějšího čsl. státu bylo před světovou válkou sice š. právním řádem uznáváno, lépe řečeno: nezakázáno, ale zvláštnost jeho postavení (t. j. šlechtického stavu) jevila se „hlavně toliko ve výhradném oprávnění šlechticů, užívati určitého praedikátu a titulu ve spojení s rodovým jménem a znakem“ (Pražák, Rakouské právo ústavní, II, § 177). Toto oprávnění bylo vlastně pouze rubem pozitivního zákazu neoprávněného užívání šlechtického praedikátu a znaku se strany nešlechticů. Jinak „šlechticům vyhrazeny byly jisté nadace a praebendy... Též vyhrazeny byly šlechticům dědičné služby zemské jakož i některé důstojnosti a významování; tak důstojnost c. a k. komořího, truksasa, řád zlatého rouna, řád hvězdového kříže (Sternkreuzorden) a zpravidla také uherský řád sv. Štěpána. Konečně vy-

hrazena byla ústavou šlechtickým rodinám dědičná důstojnost říšské rady (§ 3 zák. stát. o zastup. říše ze dne 21. XII. 1867, č. 141 ř. z.) a v Tyrolsku příslušelo právo volební v třídě držitelů velkých statků toliko oněm držitelům, již byli stavu šlechtického“ (Pražák, tamtéž). Š. nabývalo se zrozením z otce šlechtice, předpokládajíc ovšem zrození manželské, dále výslovným propůjčením milostí zeměpánovou. Ti, kdož obdrželi řád Marie Terezie, měli nárok na povýšení do stavu šlechtického a podobně i podle dvor. dekretu ze dne 16. IV. 1757 důstojníci, kteří po 30 let v rakouském vojsku vzorně sloužili. Konečně nabývala osoba ženského pohlaví provdáním se za šlechtice š. mužova. Š. pomíjelo vymřením rodiny šlechtické, provdáním se za nešlechtice a konečně podle § 27. písm. a trestního zák. odsouzením pro zločin k trestu smrti nebo těžkého žaláře (Pražák, n. u. m.). Ve stanovení tohoto posledního způsobu ztráty š. bylo možno právem spatřovati příhanu pro osoby občanské (nešlechtice).

Se š-m úzce souvisela v býv. Rakousku — byť i ne právnícky nutně — instituce fideikomisů (viz heslo „Fideikomisy“).

II. Š. a čl. právní řád. Hned po zřízení čl. státu bylo š. jako právní instituce zrušeno. Stalo se tak zák. z r. 1918, č. 61 Sb. (viz o něm blíže heslo „Řády“), v němž se praví: „Šlechtictví a řády jakož i veškerá z nich plynoucí práva se zrušují...“

„Bývalí šlechtici nesmějí užívati svého rodného jména s přídomkem nebo dodatkem, vyznačujícím šlechtictví“ (§ 1). Zákon ten doplněn byl ustanovení novely z r. 1920, č. 243 Sb., jímž zmíněný zákaz, který byl až dosud bez sankce, dostal výslovnou trestní sankci: „Přestupku se dopouští... 1. kdo úmyslně a veřejně užívá šlechtických titulů, erbů, řádů, vyznamenání, jež byly zákonem zrušeny nebo, kdo takovým způsobem hledí naznačiti své bývalé š.... 3. kdo v tisku někomu dává zákonem zrušený titul šlechtický.“

Zák. č. 61 z r. 1918 nebyl v novější době na nynějším území Čsl. republiky prvním počinem toho druhu. Již v Kroměříšském návrhu ústavy, která se však nestala zákonem, bylo ustanovení, jímž se „veškeré stavovské výsady, i šlechty, zrušují“ (viz Bernatzik, Die österr. Verfassungsgesetze, 1911).

Kdežto čl. zák. č. 61 z r. 1918 výslovně jedná o š. a výslovně je zrušuje, počíná si ústavní listina obecněji a opatrněji, stanovíc ve svém § 106, že „výsady pohlaví,

rodu a povolání se neuznávají“. Je nesporno, že výsadami rodu míní se zde případné výsady plynoucí z původu šlechtického (viz Weyr-Neubauer, Ústavní listina Čsl. republiky, str. 66), méně jisté jest již, zdali tím míněny jsou i výsady plynoucí z původu manželského a contr. nemanželského, poněvadž jest pochybno, zda výhodnější právní úpravu, která se dostala občanským zákonem manželským dětem na rozdíl od nemanželských, možno vůbec subsumovati pod pojem „výsad“ (privilegií). Ani při výsadách šlechtických není zcela jisto, co jimi má býti rozuměno. Německá ústava mluví na př. ve svém čl. 109 o „veřejnoprávních“ výsadách: „Öffentlichrechtliche Vorrechte und Nachteile der Geburt und des Standes sind aufzuheben“, z čehož by a contr. plynulo, že soukromoprávní výsady zůstávají resp. mají zůstatí v platnosti. Za takové veřejnoprávní výsady šlechty považují se na př. právo na vlastní zákonodárství (autonomií), právo vykonávatí určité veřejnoprávní funkce vlastními úřady, právo na určité praedikáty, jako Výsost, Jasnost a pod. a zvláštní pocty, jako tělesná stráž atd., právo udíleti tituly a vyznamenání, právo zvláštního zastoupení ve veřejných zastupitelských sborech atd. Za soukromoprávní výsady prohlašují se na př. práva plynoucí z členství v určitých rytířstvech, řádech a klášterích, oprávnění plynoucí z určitých nadací a pod. (Viz Conrad Bornhak, Deutsches Adelsrecht, str. 107 a násl.) Na rozdíl od právě cit. ustanovení německé ústavy čl. zák. č. 61 z r. 1918 výslovně zrušuje veškerá práva plynoucí ze š. Cit. předpis německé ústavy znamená pouze příkaz nižším normotvůrcům („sind aufzuheben“) nebo slib, že ústavodárce později učiní tak sám. Čsl. ústavní listina naproti tomu přímo prohlašuje, že ony výsady neuznává. Je otázka, možno-li toto neuznávání chápat jako přímou derogaci dřívějších norem, podobné výsady stanovících a tudíž uznávajících. Pokud jde o výsady plynoucí z rozdílu pohlaví, bylo již na jiném místě (Weyr, Soustava, II. vyd., str. 77) řečeno, že zde o nějaké rušení dřívějších (roz. speciálních) norem rozhodně nejde; něco podobného platí zajisté i o výsadách povolání (vzpomeňme na př. zvláštní právní úpravy povolání duchovních) a platilo by asi i o výsadách rodu, pokud tím míněna jsou nějaká obecná privilegia šlechtická. Než tato poslední otázka má poměrně malý praktický význam, poněvadž jednak š. jako takové

bylo výslovně zrušeno již cit. zák. z r. 1918 č. 61 Sb., a tím ovšem i případné výsady, které snad ještě mělo, jednak výsady ty až na zcela nepatrné výjimky ani před zák. č. 61 z r. 1918 již právně neexistovaly. Z oněch Pražákem n. u. m. (viz shora) uvedených výsad zbyla totiž v době vzniku Čsl. republiky jen trestněprávní ochrana užívání šlechtických praedikátů a znaků (podle dvor. dekretu ze dne 2. XI. 1827, č. 27344, bylo neoprávněné užívání šlechtických praedikátů a znaků trestné) a pak instituce určitých nadací a praebend, rezervovaných šlechtickým percipientům, což jest zajisté velmi málo. Zmíněná trestněprávní ochrana pominula pak přirozeně výslovným ustanovením 2. odst., § 1, zákona, jímž odpadl rozdíl mezi oprávněným a neoprávněným užíváním, takže podle dnešního právního stavu mohou být sporné jen dvě otázky: 1. zda-li zrušením š. jako právní instituce, jak je provedl zák. č. 61 z r. 1918 a částečně potvrdil pozdější ústavní zákon (cit. § 106 úst. list.), zrušena byla resp. stala se protiústavními nebo nepraktickými i případná speciální ustanovení, zejména nadační, která nabývání oprávnění — nadace, praebendy — vázala na příslušnost žadatele k určitému rodu, roz. šlechtickému, 2. dosah zákazu, obsaženého v 2. odst., § 1, zák. č. 61, z r. 1918, že bývalí šlechtici nesmějí užívatí svého rodného jména s přídomkem nebo dodatkem označujícím š.

Ad 1. Tuto otázku podle mého mínění dlužno zodpovědět záporně. Dřívější ustanovení nadačních listin, podle kterých stipendií nebo jiných výhod dle vůle zakladatele mělo se dostati pouze příslušníkům určitého rodu, nelze pokládati ani za zrušené zákonem z r. 1918 č. 61 Sb., ani za protiústavní následkem toho, že ústavní listina nadále neuznává výsady rodu (§ 106). Neboť kdyby byl zákon chtěl zrušit všechna podobná nadační ustanovení, musel tak výslovně učiniti, poněvadž jinak nelze upříti správnost argumentaci Bornhakově: „Denn wenn eine Stiftung satzungsgemäß nur für Adelige bestimmt war und fortbesteht, so besteht sie eben nunmehr für Personen, die ehemals dem Adel angehörten“ (str. 166). Čsl. zákon o zrušení š. nepatří zajisté do kategorie norem zpětně působících (retroaktivních; viz heslo „Retroaktivita“) v tom smyslu, že by stav šlechtický chtěl rušit ex tunc. Že by pak neuznávání výsad rodu, jak je prohlašuje § 106 úst. list., mělo míti za následek snad protiústavnost před-

pisů nadačních listin, pokud pomocí rodu omezují okruh čekatelů, zajisté nelze tvrdit, poněvadž by pak téměř každý takový výběr zakladatele nadace odporoval zásadě rovnosti a neuznávání výsad podle § 106 (na př. omezení kompetentů na jedno z obou pohlaví nebo na osoby pocházející z určitých rodin, obcí a pod.; viz k tomu Weyr, Soustava, II. vyd., str. 345). Názor zde zastávaný sdílí, jak se zdá, i Nejvyšší správní soud, jak plyne z jeho rozhodnutí ze dne 3. II. 1921 (Boh. č. 695): „... neboť zrušením š. nestala se bezpředmětnými ustanovení četných zakládacích listin o rodných fideikomisech, dle kterých jest nabytí fideikomisu vázáno na průkaz původu z určité kvalifikovaného rodu šlechtického“.

Ad 2. Pokud jde o výklad 2. odst., § 1, zák. č. 61 z r. 1918, podává jej správně nálezy Nejvyššího správního soudu ze dne 25. VI. 1929 (Boh. č. 8060): „Přes poněkud nejasné slovní znění tohoto předpisu nelze rozumně obsah jeho chápati tak, že by předpis ten zakazoval býv. šlechticům vůbec užívatí rodného jména, nýbrž lze předpisu tomu rozuměti jen tak, že býv. šlechtici, užívající svého rodného jména, nesmějí při tom užívatí přídomku nebo dodatku vyznačujícího š. Z předpisu toho tedy plyne jednak, že býv. šlechtici smějí svého rodného jména užívatí tak, jak zní, nezkráceně, jednak, že jsou zakázány přídomky nebo dodatky, které označují š.“ V témže nálezu zabývá se Nejvyšší správní soud otázkou, jak dlužno pohlížeti na písmeno „z“, které zpravidla ve spojení s rodným jménem označuje š. a vyslovuje názor, že lze je považovati za „přídomek“ (praedikát) ve smyslu příslušného zákonného ustanovení jen tehdy, když dotyčná osoba má, resp. měla dvě rodná jména, při čemž by pak přídomkem bylo druhé rodné jméno spolu s písmenou „z“. Tak tomu ale není na př. při jméně „z Lobkowicz“, kde písmeno „z“ neznamena přídomek, nýbrž pouze přípojek ke jménu rodnému; přídomkem bylo by zde celé „z Lobkowicz“, kdyby členové toho rodu měli ještě jiné rodné jméno. Co se pak týče otázky, zdali písmeno „z“ možno považovati za „dodatek“ ve smyslu cit. zákonného předpisu, prohlašuje Nejvyšší správní soud správně, že z okolností, že mluvnický jest t. zv. předložkou, neplyne ještě, že by nemohlo býti „dodatkem“ ve smyslu zák. č. 61 z r. 1918. O tom, zdali je ve spojení s rodným jménem dlužno nutně považovati za dodatek vyznačující š., se nálezy ne-

vyslovil. Ve velké většině případů tomu zajisté tak bude.

Nejnověji byl shora cit. zákon č. 61/1918 Sb., pokud jde o řády a tituly, změněn zákonem ze dne 21. X. 1936, č. 268 Sb. Změny ty netýkají se však š—í.

Literatura.

Ze speciálního písemnictví, vydaného po r. 1918 a pojednávajícího tudíž i o otázkách, které souvisejí se zrušením š—í v několika evropských státech, budiž zde uveden citovaný již spis Conrada Bornhaka, „Deutsches Adelsrecht“, 1929, v němž jest i stručná zmínka o Československu (str. 167—169).

František Weyr.

Tabákový monopol.

I. Pojem a legislativní odůvodnění. — II. Vývoj zákonodárství. — III. Vývoj a přítomný stav správy. — IV. Obsah a organizace: A. Všeobecně. B. Pěstování t-u. C. Zpracování t-u. D. Prodej t-u: 1. T-ové tovary, jejich ceník. 2. Organizace prodeje. E. Dovoz, průvoz a vývoz t-u. — V. Zákonná ochrana. — VI. Statistika. — Literatura.

I. Pojem a legislativní odůvodnění. Podle platného práva lze definovati t. m. jako výhradní právo státu k výrobě (pěstování i zpracování) t-u a k jeho odbytu. T. m. je součástí finančního práva, neboť v podstatě slouží k vybírání daně ze spotřeby t-u. Daň z t-u vybírá se buď v prodejní ceně t-ových tovarů, nebo (zejména při dovozu) jako zvláštní dávka a má ráz zdanění luxusního, neboť požívání t-u (kouření, šňupání, žvýkání) je prostředkem k úkoji zbytné potřeby. Forma m-u hájí se zpravidla tím, že přináší státu velmi značný výtěžek způsobem pro spotřebitele nejméně citelným (tak také odůvodňuje cís. patent č. 462/1850 ř. z. zavedení t-ového m-u v Uhrách) a že zjednodušuje vybírání daně a kontrolu; posléze uvedené důvody jsou závažné zejména ve státech, kde se obyvatelstvo zabývá pěstováním t-u (jako ČSR.). Politickou pohnutkou, která spolupůsobila při zavedení t-ového m-u u nás, byla snaha po zesílení ústřední státní správy v 18. a 19. stol.

II. Vývoj zákonodárství o t-ovém m-u. V historických zemích byl t. nejprve podroben spotřební dani vybírané ve formě dovozního cla (tak ve Slezsku od r. 1657, na Moravě od r. 1659 a v Čechách od r. 1664). T. m. byl v těchto zemích zaveden paten-tem Leopolda I. z 20. V. 1701. Již roku 1704 byl sice nahrazen dávkou z t-u, avšak

r. 1723 byl zaveden znovu a stal se trvalým zdrojem státních příjmů.

Z pozdějších zákonných opatření, týkajících se t-ového m-u v býv. Rakousku, je nejvýznačnější vydání celního a monopolního řádu z 11. VII. 1835 (dále cituji: c. m. ř.) s prováděcím předpisem z 31. I. 1836, který s účinností od 1. IV. 1836 jednotně upravil celní a monopolní právo ve většině rakouských zemí (nikoli v Uhrách, Sedmihradsku a Dalmacii); pokud se týče t-u, je tento zákon v historických zemích dosud základem platného práva. Vyhlášením patentu k c. m. ř. byl uveřejněn ve sbírce zák. pol., díl 63, č. 113; za původní tekst c. m. ř. jest považovati znění úředního vydání z r. 1853 (cit. Eglauer: Zoll- und Staatsmonopols-Ordnung, str. 8). Prováděcí předpis byl uveřejněn ve sbírce zák. pol., díl 64, č. 21.

V býv. Uhrách pokoušela se vláda v první polovici 18. stol. o zavedení t-ového m-u, avšak bez trvalého úspěchu; země si uhájila svobodu výroby i kvetoucího obchodu t-em až do r. 1850. Teprve cís. patent z 29. XI. 1850, č. 462 ř. z., zavedl od 1. III. 1851 t. m. po vzoru rakouském, ač s některými významnými úchytkami (bylo povoleno pěstování t-u pro vlastní spotřebu pěstitele i pro vývoz a byl dále trpěn soukromý obchod surovým t-em). Po rak.-uh. vyrovnání z r. 1867 byl t. m. upravován v Uhrách sice autonomně, ale tak, že podle zák. čl. XIV/1868, který byl stále prodlužován (naposledy až do další úpravy zák. čl. XXXXVIII 1875), dosavadní předpisy zůstaly s některými úchytkami v platnosti. Větší změny byly provedeny zák. čl. IV/1876 a XLIV/1887, z nichž poslední zrušil výhodu pěstování t-u pro vlastní spotřebu. Přes tuto zásadní samostatnost nebylo však mezi úpravou t-ového m-u v obou částech býv. monarchie — kromě výše uvedených úchylek — podstatných rozdílů, neboť podle rak.-uh. celní a obchodní smlouvy měl býti t. m. spravován v obou územích podle shodných předpisů.

V rámci zákonných ustanovení byla podrobná úprava t-ového m-u prováděna v obou územích správními předpisy. Většina uherských předpisů o t-ovém m-u je obsažena v úřední sbírce vydané uh. ministerstvem financí pod názvem „Úřední se-stavení zákonů a předpisů o t-ové režii z r. 1868“, upravené r. 1909.

V důsledku recepčního zák. č. 11/1918 Sb. staly se tyto předpisy po převratu součástí právního řádu Čsl. republiky. K sjed-